

روایات باب و نقد و بررسی موردی (اتمیک)

روایت اول : روایت ابن حنظله

متن روایت

روایت را مشایخ ثلاث در کافی، فقیه و تهذیب نقل کرده‌اند. متن روایت بر اساس نقل جناب کلینی (با تلخیص) این است : «محمد بن یحیی عن محمد بن الحسين عن محمد بن عیسی عن صفوان بن یحیی عن داود بن الحصین عن عمر بن حنظله قال : سألت ابا عبدالله - علیه السلام - عن رجلین من اصحابنا بینهما منازعة فی دین او میراث...فکیف یصنعان؟ قال: ینظران[الی] من کان منکم - ممن قد روی حدیثنا و نظر فی حلالنا و حرامنا و عرف احکامنا - فلیرضوا به حکما...»

قلت : فان کان کل رجل اختار رجلا من اصحابنا فرضیا ان یكونا الناظرین فی حقهما و اختلفا...فی حدیثکم؟ قال : الحکم ما حکم به اعدلهما و افقهما و اصدقهما فی الحدیث و اورعهما و لایلتفت الی ما یحکم به الآخر.

قال : فانهما عدلان مرضیان عند اصحابنا لا یفضّل واحد منهما علی الآخر؟ قال : فقال : ینظر الی ما کان من روایتهم عنا فی ذلك الذی حکما به المجمع علیه من اصحابک فیؤخذ به من حکمنا و یترک الشاذ الذی لیس بمشهور عند اصحابک فان المجمع علیه لاریب فیه و انما الامور ثلاثة ...

قلت : فان کان الخبران عنکما مشهورین قد رواهما الثقات عنکم؟ قال : ینظر : فما وافق حکمه حکم کتاب و السنة و خالف العامة فیؤخذ به و یترک ما خالف حکمه حکم کتاب و السنة و وافق العامة.

قلت : جعلت فداک! رأیت : ان کان الفقیهان عرفا حکمه من کتاب و السنة و وجدنا احد الخبرین موافقا للعامة و الآخر مخالفا لهم بایّ الخبرین یؤخذ؟ قال : ما خالف العامة ففیه الرشاد.

قلت : جعلت فداک! فان وافقهما الخبران جمیعا؟ قال : ینظر الی ما هم الیه أمیل حکامهم و قضاتهم فیترک و یؤخذ بالآخر.

قلت : فان وافق حکامهم الخبرین جمیعا؟ قال : اذا کان ذلك فأرجه حتی تلقی امامک؛ فان الوقوف عند الشبهات خیر من الاقتحام فی الهلکات»¹.

سند روایت

در مورد اعتبار روایت اختلاف است، برخی چون محقق خوبی به دلیل وجود ابن حنظله در سند آن، روایت را ضعیف و غیر قابل استناد می‌دانند.² در مقابل، جمع کثیری از فقیهان روایت را تلقی به قبول کرده تا جایی که بدون توضیح از آن به «مقبولة» یاد می‌کنند. ما قبلا در اوائل کتاب القضاء³ به تفصیل از سند روایت بحث کرده و در نهایت - همسو با اندیشه معروف - آن را پذیرفتیم؛ هر چند با برخورد مدرسه‌ای و ریاضی با این روایت و سند آن، باید به اندیشه محقق خوبی رسید؛ لکن این برخورد قابل نقد و اشکال است.

گزارشی کوتاه از بخش مربوط به علاج روایت

در این روایت، امام صادق - علیه السلام - پنج سنجه را به ترتیب برای ترجیح و مرجوحیت بیان می‌کنند، بدین قرار:

1. آن چه مربوط به صفات راوی است: اعدل، افقه، اصدق و اورع؛
2. مجمع علیه و مشهور بودن روایت در مقابل شاذ و غیر مشهور بودن آن؛
3. موافق کتاب و سنت و مخالف عامه بودن در مقابل مخالف دو نهاد اول و موافق عامه بودن؛
4. مخالف عامه بودن به تنهایی (در صورتی که مفاد معارضها موافقی از کتاب و سنت دارد)؛
5. میل بیشتر حاکمان و قاضیان به یک طرف (برای مرجوحیت)؛

و در صورت همسانی معارضها در میل و موافقت سُنَّیان به آنها، نباید اقدامی کرد(البته احتیاط، بدون انتساب گزینه مورد احتیاط به شارع اقدس، مانعی ندارد)، تا از امام سؤال شود.

تحلیل و نقد روایت

روایت مزبور فی نفسه - فارغ از نقدهای بی‌پاسخ یا با پاسخی که بر آن وارد است - در دلالت بر لزوم ترجیح، ترتیب مرجحات و رد گزینه تخییر قاصر نیست.

2. مبانی تکملة المنهاج، ج 1، ص 7.

3. برگه‌های فقه القضاء، ص 11.